

# नजन्मेका आस्थाहरू कवितासङ्ग्रहका कवितामा आमूल नारीवादी चेतना

प्रभा मरहट्टा\*

## लेखसार

प्रस्तुत अध्ययन कवि उषा शेरचनका नजन्मेका आस्थाहरू कवितासङ्ग्रहभित्र रहेका कविताहरूमा अभिव्यक्त आमूल नारीवादी चेतना अध्ययनसँग सम्बन्धित छ। नारीहरूमाथि हुने गरेका सबै प्रकारका शोषण, दमनको विरोध गरी नारी हक, हितका पक्षमा वकालत गर्ने अवधारणामा आधारित वाद नारीवाद हो। आमूल नारीवाद यसमा आधारित नवीन अवधारणा हो। यस सङ्ग्रहका कवितारुमा के कस्तो आमूल नारीवाद अभिव्यक्त आएको छ भन्ने प्राज्ञिक समस्या समाधान गर्नु नै यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य हो। यस अध्ययनबाट नजन्मेका आस्थाहरू कवितासङ्ग्रहभित्र रहेका प्रायः सबै कवितामा नारीवादी चेतना सशक्त रूपमा आएको निष्कर्ष निकालिएको छ। यी कवितामा नारीमाथि हुने गरेका शोषण, दमन र हिंसाका विरुद्धमा विद्रोही तथा प्रतिरोधी स्वरहरू पनि सशक्त रूपमा आएका छन्। प्रायः कविताहरूमा नारीका उत्पीडनलाई नै बिषयवस्तुको केन्द्र बनाइएको छ। नारीका पक्षमा वकालत गरिएका यी कविवताहरूले समग्र नारीहरूलाई चेतना थपिदिएको निष्कर्ष निकालिएको छ।

## शब्दकुञ्जी

आमूल नारीवाद, नारीअस्मिता, नारीप्रतिनिधित्व, पहिचान, प्रतिरोध।

---

\* उपप्राध्यापक, महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, बाँके।

## [Radical Feminist Consciousness in the Poems of *Najanmeka Asthaharu* Poetry Collection

Prabha Marahatta

### Abstract

*This study is related to the study of the radical feminist consciousness expressed in the poems of poet Usha Sherchan's Najanmeka Asthaharu (translation: Unborn Faiths). Feminist theory is based on the concept of advocating for women's rights and interests by opposing all kinds of exploitation and oppression against women. Radical feminism is a new concept based on this. The primary objective of this study is to investigate the academic problem of what kind of radical feminism is expressed in the poems of the selected collection. It is gathered in this study that feminist consciousness is strongly conveyed in almost all the poems in Najanmeka Asthaharu. In these poems, the voices of rebels and resistance against the exploitation, oppression and violence against women are also pronounced. The oppression of women is articulated as a major theme in most of the poetry. It has been concluded that these poems advocated in favour of women have increased the awareness of women. In a patriarchal society, women seem to be forced to stay within the values and boundaries set by men. Since women's identity and values are trampled by patriarchy, they are, therefore, invoked in the poems to fight against it and move forward crossing the perimeters of the semi-feudal capitalist society. An attempt has been made to examine women's value, identity and existence. On the basis of the presented study, it has been deduced that patriarchal hegemonic and masculinist social, cultural and religious vices are mostly responsible for the backwardness of women.*

### Keywords

Radical Feminism, Women's Representation, Female Identity, Identity, Resistance.]

### विषयपरिचय

नजन्मेका आस्थाहरू (२०४८) कवितासङ्ग्रहको रचनाकार कवि उषा शेरचन (२०१२) हुन् । २०३५ सालमा 'जिन्दगी' शीर्षकको कविता गोरखापत्रमा प्रकाशित गरेर साहित्यिक यात्रा सुरुवात गरेकी शेरचनको अर्को *सर्वकालीन पीडा र जागृतिको शङ्खघोष* (२०६३) कवितासङ्ग्रह पनि प्रकाशित भएको देखिन्छ । उनको *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहभित्र विभिन्न शीर्षकका जम्मा त्रिचालिसवटा कविताहरू रहेका छन् । २०३५ सालदेखि नै निरन्तर साहित्य साधनामा लागेकी कवि उषा शेरचनका यी त्रिचालिस वटा कविताहरूमार्फत अहिलेसम्म उत्खनन् हुन नसकेमा नयाँनयाँ आस्थाहरू जन्मिएको अनुभूति हुन्छ । यी कविताले पाठक वर्गलाई अहिलेसम्म नआएका नयाँ आस्था,

विश्वासहरू केके रहेछन् त भनेर सोचन बाध्य बनाउँछन्। यी कवितामा समाजका समग्र विकृति, नारी उत्पीडन र समस्याहरूलाई विषयवस्तु बनाइएको छ। विद्रोही आवाज उच्च बनाएर देश, विदेशका ठाउँठाउँमा पुगेर जागृतिको आह्वान गर्न प्रयास गरिएको छ। यी कवितामा नारीहरूलाई सशक्त बनाउँदै क्रमशः शोषित, पीडित, निमुखाहरूका पक्षमा उभ्याउन खोजिएको छ। उनका कविताहरू समस्त अन्याय, शोषण, दमन र विभेद सहन विवश विश्वका मानव समुदायका समस्या र पीडामा पनि आधारित छन्। उनका कविताहरूमा सर्वजनीन एवं सर्वकालीन पीडाबोधपछि उत्पन्न सर्वसवेद्य भावनात्मक अभिव्यक्तिमा शक्तिशाली जागृतिको शङ्खघोष पाउन सकिन्छ।

नारीहरूले स्वतन्त्रता प्राप्त गर्न नारीका विरुद्धमा हुने सबै प्रकारका अन्याय, शोषण, दमन र हिंसाका पर्खालहरू भत्काउनुपर्छ भन्ने कुरामा सचेत हुनुपर्छ। यस्तै नारीहरूको हक, हितका पक्षमा वकालत गर्ने वाद नारीवादी हो। यसले नारीमाथि हुने गरेका तमाम अन्याय, हिंसा, दमन र विभेदहरूको विरोध गरी नारी समानता, स्वतन्त्रता र सुरक्षाका पक्षमा वकालत गर्छ। पितृसत्तात्मक समाजमा नारीहरू शोषित, पीडित हुनुमा स्वतः रूपमा पुरुषमाथि औंला ठडिन्छ। सबै पुरुषहरू शोषक र उत्पीडक नभए तापनि पितृसत्तात्मक धर्म, संस्कार, संस्कृति आदि नै यस्ता प्रकृतिका निर्माण गरिएका छन् कि ती संस्कृतिले पुरुषहरूलाई बलवान्, मालिक, हैकमवादी, स्वार्थी बन्ने प्रवृत्ति निर्माण गरिरहेका छन्। यही कारण हाम्रै माझबाट शोषक, पीडक, सामन्ती पुरुषहरू जन्मिरहेका छन्। नारीहरूलाई निरीह, निमुखा र कमजोर बनाउने यस्ता संस्कृति निर्माण पुरुषहरूकै हातमा रहेको छ। पुरुष हैकमवादी सामाजिक संरचनाबाट सञ्चालित र संरक्षित पितृसत्तामा सीमित नारीहरूको पहुँच देखिए तापनि उभिने धरातल त्यही हुँदा उनीहरूलाई पनि पुरुषहरूकै कठपुतली बनाउने प्रवृत्ति हावी छ। वर्गीय, जातीय, लैङ्गिक विभेदहरूमध्ये वर्गीय र जातीय विभेदको अन्त्य भएता पनि लैङ्गिक विभेदको अन्त्य हुने स्थिति देखिँदैन। जातीय र वर्गीय विभेद पुरुष सरह नारीहरूमाथि पनि थोपरिएको छ भने लैङ्गिक विभेद विशेष गरी नारी भएकै कारणले नारीमाथि हुने थप शोषण र अन्यायमा पर्दछ। तसर्थ नारीवादभित्र देखिएका मार्क्सवादी नारीवाद, उदार नारीवाद आदिले नारी मुक्ति आन्दोलन सफल नहुने ठम्याएर आमूल नारीवादको सुरुआत भएको पाइन्छ। सबै वर्ग, जात र समुदायमा पुरुषहरूले नारीहरूमाथि गर्ने विभेद र हिंसा उस्तै प्रकृतिका छन्। वर्तमान परिवेशमा नारीहरू यस्ता थप अन्याय, दमन र शोषण सहँदै पनि सबै जात, वर्ग र तहबाट उठ्ने प्रयास गर्दै छन्। नारीहरूको समाजमा सक्रिय भूमिका देख्न नचाहनेहरूले गरेका दमनहरू उत्तिकै हृदयविदारक छन्। नारी भएकै कारण पितृसत्ताले एउटै काममा पनि फरक ज्याला निर्धारण गरेको छ। हाम्रो समाजम ठगी, दलाली, भ्रष्टाचारीजस्ता काममा पुरुष नै अगाडि छन् र त्यस्ता कुकर्म छोप्नेमा पनि पुरुष नै अगाडि हुँदा यस्ता हर्कत थाहा पाउने नारीहरू पनि पितृसत्ताकै दमनका कारण मौन बस्न विवश छन्। तसर्थ जातीय, वर्गीय विभेदको अन्त्य भए तापनि लैङ्गिक विभेद, दमन र शोषणको अन्त्य गर्न निकै कठिन हुने देखिन्छ। समाजमा लैङ्गिक हिंसाका गतिविधिहरू दिनानुदिन बढ्दै गइरहेका छन्।

शक्तिका आडमा हिन्दु धर्म, संस्कार निर्माण गरेर पितृसत्ताले विभिन्न संयन्त्र बनाई शदियौँदेखि नारीहरूमाथि अन्याय-अत्याचार, शोषण र दमन गरिरहेका हुँदा अब पनि यस्तै उत्पीडन रहिरहे पुरुषहरूलाई नै बहिष्कार गरेर अगाडि बढ्नुपर्छ भन्ने अग्रगामी चिन्तन आमूल नारीवादले प्रस्तुत गरेको छ। यसै सन्दर्भमा *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहभित्र रहेका कविताहरूमा अभिव्यक्त आमूल नारीवादी चेतनाको अध्ययन कतैबाट पनि नभएको हुँदा यही चिन्तनमा केन्द्रित भई यस सङ्ग्रहभित्र रहेका यस्तै काव्यिक अभिव्यक्तिहरू आएका कविताहरू छनोट गरी आमूल नारीवादी चिन्तन कसरी अभिव्यक्त भएको छ भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासा समाधान गर्ने उद्देश्य यस

लेखमा राखिएको छ । नारीवादी आमूल परिवर्तनको सङ्केत गरिएका कविताहरू खोजी गरी अध्ययन र विश्लेषण गर्ने कार्यमा यस लेखलाई केन्द्रित गरिएको छ ।

### अध्ययनको विधि

प्रस्तुत *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहभित्र रहेका नारीवादी चिन्तनयुक्त कविताहरू छनोट गरी तिनमा आमूल नारीवादी चेतान कसरी अभिव्यक्त भएको छ भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासा समाधान गर्ने यस लेखको मुख्य उद्देश्य पूरा गर्न विशेष गरी पुस्तकालयीय विधिबाट अध्ययन सामग्रीहरू सङ्कलन गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनलाई तार्किक, प्रामाणिक र वस्तुनिष्ठ बनाउन प्राथमिक सामग्रीका रूपमा *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रह र द्वितीय सामग्रीका रूपमा यी कविता र नारीवादी समालोचनासँग सम्बन्धित समीक्षा, लेख, रचनाहरूलाई प्रयोग गरिएको छ । आमूल नारीवादको सैद्धान्तिक अवधारणालाई आधार मानी त्यसैका मूल्यमान्यतामा केन्द्रित भई *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहमा रहेका कविताहरूमध्ये आमूल नारीवादी चेतना अभिव्यक्त भएका कविताहरू छनोट गरी तिनको अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ । गुणात्मक प्रकृतिको अध्ययनविधिबाट आमूल नारीवादी चिन्तनको खोजी सम्बद्ध कवितामा गरिएकाले यस आलेखमा आगमनात्मक विधिको प्रयोग भएको छ । कविताहरूमा नै केन्द्रित भई कवितामा अभिव्यक्त नारीवादी सौन्दर्य चिन्तनको अध्ययन-विश्लेषण गरिएकाले यसबाट निर्मित सिद्धान्तको प्रयाग विधिबाट गरिएको छ ।

### आमूल नारीवादको सैद्धान्तिक अवधारणा

नारीहरूले नारीहरूकै लागि हक, हित र अधिकारको खोजी गर्दै सुरुवात गरिएको आन्दोलन नै नारीवादी आन्दोलन हो । यसले नारीमाथि हुने गरेका सबै प्रकारका हिंसाहरूको विरोध गरी नारी अधिकारका पक्षमा वकालत गर्छ । सदियौँदेखिको पितृसत्तात्मक समाजमा नारीहरूलाई निरीह बनाएर दमन, शोषण, हत्या, हिंसा र बलात्कार गर्ने प्रवृत्तिहरू अभैसम्म यथावत छ । नारीहरूलाई शरणार्थी बनाएर घर नामको भयालखानाभित्र थुनी शोषण र दमन गर्ने प्रवृत्तिका विरुद्धमा सबै नारीहरू एकताबद्ध भएर लाग्नुपर्छ भन्ने सन्देश बोकेर उदय भएको वाद आमूल नारीवाद हो । नारीवादका पक्षमा वकालत गर्ने केही पुरुषहरू रहे तापनि उनीहरूलाई विश्वास नगर्ने मान्यता आमूल नारीवादले राखेको छ । यसले समाजमा नारीमाथि हुने गरेका सबै प्रकारका हिंसाका समुल नष्ट गर्नुपर्छ (त्रिपाठी, २०६७, पृ. ९४) भन्ने दृष्टिकोण राखेको छ ।

सुलामिथ फायरस्टोन र आन् कोयट मिलेर आफ्नो स्वतन्त्र समूह निर्माण गरी आमूल नारीवादको घोषणापत्र तयार गरेका हुन् । पितृसत्तात्मक समाजमा पुरुषहरूले नारीहरूलाई आफ्नो काबुमा राखी अधीनस्थ बनाउने र आफू मालिक बन्ने विभिन्न किसिमका संस्कार र संयन्त्रहरू निर्माण गरेका छन् । तिनै संयन्त्रका आधारमा पुरुषभक्ति संस्कारहरू जस्ताको तस्तै अनुसरण गरी परिपालना गर्ने परम्परा चाहिँ नारीहरूमाथि थोपरिएको छ । यसरी थोपरिएको परम्परागत संस्कारलाई नारीहरूले आफ्नै हकहितको संस्कार जसरी स्वीकार गर्दै आएका छन् । पितृसत्ताले नारीहरूलाई पनि जमिन र राज्य जस्तै आफ्नो भोगको साधन ठान्छ र नारीमाथिको प्रभुत्वलाई पनि प्रदर्शनको विषय बनाउँछ (एटम, २०७७, पृ. १०४) । यसले पुरुषहरूलाई नारीहरूमाथि दमन र शोषण गर्न थप मलजल मिल्दै गएको छ । त्यस्तै गरी यसले नारीहरूलाई नै नारीहरूका विरुद्धमा आक्रामक बनाउने काम पनि गऱ्यो जसले गर्दा हरेक घरपरिवारमा तथा समाजमा बिस्तारै नारीहरू बाहिर निस्किएर हाँस, बोल्न पनि नपाउने बन्दै गए । यस्तो अन्यायी पितृसत्ताको संरचनाका सबै

जरा एकएक गरी उखेलेर जलाउने उद्देश्य आमूल नारीवादले लिएको देखिन्छ। पितृसत्ताको सुधार होइन आमूल परिवर्तनको खाँचो छ भन्ने कुरा आउँदा यसले सबैभन्दा पहिला पितृसत्ताका सबै संयन्त्रहरू नष्ट गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता राखेको छ। पुरुषकेन्द्री दृष्टिबिन्दुहरू विस्थापित गरेर महिलाकेन्द्री दृष्टिबिन्दु स्थापना गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता यसले राखेको छ।

विश्वका सबै नारीहरूका बिचमा दिदीबहिनीको सम्बन्ध स्थापित गरेर पितृसत्ताले नारीहरूमाथि गर्ने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र दमनका विरुद्धमा प्रतिकार गर्नुपर्छ भन्ने कुरामा आमूल नारीवादले जोड दिएको छ। विश्वका सबै नारीहरू एकताबद्ध भएर नारीशोषण र हिंसाका विरुद्ध प्रतिरोधमा उत्रिने हो भने नारीहरूमाथि गरिने उत्पीडन हटाउन सकिन्छ भन्ने मान्यता यसको रहेको छ। समाजमा जातीय विभेद, वर्गीय विभेदका साथै लैङ्गिक विभेद पनि रहेको छ। जातीय विभेद र वर्गीय विभेद पुरुषसरह नारीहरूमाथि पनि थोपरिएको छ भने लैङ्गिक विभेद चाहिँ नारी भएकै कारण सबै जात र वर्गमा अतिरिक्त अन्याय र शोषणका रूपमा नारीमाथि थोपरिएको छ। पितृसत्ताका संयन्त्रहरूले धर्म, संस्कारहरूसँग जोडेर पुरुष मालिक हुने, पूजित हुने भ्रमपूर्ण ग्रन्थहरू, शिक्षा र चेतना दिने पाठहरू निर्माण गरी प्रचार गरेर पुरुषहरूलाई बलियो बनाएको छ भने नारीहरूलाई अबला, कमजोर, अर्काको भरमा वा आशमा बाँच्ने, घरेलु काम गर्ने, बाहिर काम गर्न जाँदा पुरुषकै बाघपञ्जाबाट डराउनुपर्ने निरीह बनाएको छ। उत्तिकै चेतना, क्षमता र सामर्थ्य हुँदाहुँदै पनि नारीहरूलाई कमजोर साबित गर्ने तथा उनीहरूको आत्मबल कमजोर बनाउने काम पितृसत्ताका आडमा पुरुषहरूले नै गरिरहेका छन्। प्रायः राज्यसत्ताका महत्त्वपूर्ण संयन्त्रहरूमा पुरुषहरूको वर्चस्व कायम छ र उनीहरूले नारीलाई आफूसरह राज्यका हरेक संयन्त्रमा हस्तक्षेप गरेको पनि रुचाउँदैनन्। निकै सङ्घर्ष गरेर राज्यका केही क्षेत्रमा हस्तक्षेप गर्न पुगेका सीमित नारीहरू पनि कतिपय परिस्थितिमा पुरुषकै हिंसाको सिकार बन्न पुगेका छन् भने कोही पुरुषहरूको कठपुतली बन्न पुगेका छन्। तसर्थ उदार नारीवाद र मार्क्सवादी नारीवादले यस्ता नारीमाथि हुने गरेका सबै प्रकारका हिंसा र विभेदहरू अन्त्य नगर्ने देखेपछि उदय भएको हो आमूल नारीवाद। उदार नारीवादले सुधारका कुरा मात्र गर्ने र आफूलाई चाहिँ सुधारका माध्यमले महिलामुक्ति हुन्छ भन्ने विषयमा विश्वास नलागेपछि सन् १९६८ मा टाइग्रेस एटकिन्सनको नेतृत्वमा एउटा समूह उदार नारीवादको समूहबाट अलग भयो। यही समूहले आमूल नारीवादी मूल्य, मान्यता र चिन्तनका साथ अगाडि आई पुरुषहरूसँग साम, दाम, दण्ड, भेदको नीति अँगालेर व्यवहार गरे पनि महिला उत्पीडन र हिंसा अन्त्य नहुने ठानेपछि पुरुष मात्र नभई पितृसत्तालाई नै आफ्नो प्रमुख शत्रु मान्दै आफ्नो आमूल नारीवादी कार्यदिशा निर्माण गरेको देखिन्छ। (त्रिपाठी, सन् २०१२, पृ. ९५)

पितृसत्तात्मक संयन्त्रहरू रहनुजेल नारीहरूमाथि हुने अन्याय, अत्याचार, शोषण, दमन र हिंसाहरू नरोकिने हुँदा यस्ता सबै संयन्त्रका समूहहरू उखेलेर नष्ट गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता आमूल नारीवादको छ। हिंसामा परेका नारीहरू सबैलाई दिदीबहिनीका नाताले सहयोग गर्नुपर्छ, कुनै पनि नारी शोषण, दमन र हिंसामा पर्नु हुँदैन भन्ने दृष्टिकोण यसले राखेको छ। पुरुष अधीनस्थतालाई अस्वीकार गर्दै नारी मूल्य र अस्मिताको खोजी गरेर नारीलाई हरेक सन्दर्भमा प्राथमिकता दिनुपर्छ भन्ने धारणाबाट आमूल नारीवाद प्रेरित भएको देखिन्छ। पुरुष सर्वोच्चता खारेज गरेर नारी सर्वोच्चतालाई कायम गर्ने पक्षमा यसले वकालत गरेको छ। विभिन्न धम्की, त्रास, आतङ्क, आशङ्कालाई फेलाएर नारीहरूलाई अधीनस्थ बनाउने, आफ्नो काबुमा राख्ने पुरुषहरूका सबै प्रयत्न विफल बनाउनुपर्छ भन्ने पक्षमा यो वाद उभिएको छ। कतिपय कम्युनिस्ट विचारधारा राख्ने पुरुषहरूले बाहिर समाजमा नारीहरूका पक्षमा बोलेको जस्तो गरे तापनि आन्तरिक रूपमा पुरुषहरू पुरुषहरूकै पक्षमा उभिएका हुन्छन्। त्यसैले उनीहरूमाथि पनि विश्वास गर्न सकिँदैन भन्ने धारणा आमूल नारीवादको रहेको छ। नारीहरूले नारीहरूकै हक, हित, सुरक्षा र अधिकारका पक्षमा काम

गर्नुपर्छ । नारीहरूले लेखेका लेख, रचनाहरू सङ्कलन गरेर प्रकाशन गर्ने तथा पुरुषहरूले आफ्ना आख्यानमा नारी पात्रहरूलाई कसरी चित्रण गरेका छन् भन्ने कुरालाई पनि यिनीहरूले अध्ययनको विषयवस्तु बनाएका छन् । पुरुषहरूले आफ्ना साहित्यिक कृतिमा नारीहरूलाई पुरुष अधीनस्थ, निरीह, उनीहरूकै यौनाशक्तिमा उपयोग गरिने पात्रका रूपमा चित्रण गरेकै कारण नारीहरूलाई समाजमा त्यसरी नै हेर्ने प्रवृत्ति बढेको छ भन्दै त्यस्तो साहित्यकारलाई खबरदारी गर्नुपर्छ । नारी साहित्यकारहरूले आफ्ना लेखरचनामा नारीहरूका प्रतिभाशाली, सिर्जनशील तथा सक्षम पाटाहरूलाई सचेत रूपमा चित्रण गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता यसले राख्छ । यसै सन्दर्भमा प्रस्तुत लेखमा कवि उषा शेरचनको *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहमा रहेका यस्तै मान्यतामा आधारित कविताहरू छनोट गरी ती कवितामा अभिव्यक्त आमूल नारीवादसँग सम्बन्धित नारी पहिचानको मुद्दा, प्रतिरोधी चेतना अध्ययन गरिएको छ ।

### नतिजा र विमर्श

नारीमाथि हुने गरेका हिंसा, दमन, शोषण, अन्यायका विरुद्धमा विद्रोह गर्ने हेतुले नै पश्चिमा नारीहरूले नारीवादी आन्दोलन सुरुवात गरेका हुन् । नारी मुक्तिका लागि गरिने सङ्घर्षहरू पितृसत्ताका विरुद्धमा केन्द्रित छ । यसलाई कतिपयले पितृसत्ता र पुरुषलाई नै समान अर्थमा जोडी पुरुषविरोधी आन्दोलनका रूपमा पनि औल्याएको पाइन्छ । नारीमाथि हुने अन्याय, हत्या, हिंसाका कुरा गर्दा पुरुष चोर जसरी समातिन्छन् पनि । कवि उषा शेरचनका *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहमा रहेका केही कविता नारीमाथि हुने गरेका यस्तै शोषण, अन्याय र हिंसाका विरुद्धमा सशक्त आवाज उठाइएका छन् । नारीवादी आन्दोलनलाई सहयोग गर्ने खालका प्रस्तुत कविताहरू आमूल नारीवादी मूल्य मान्यताबाट प्रेरित भएको देखिन्छ ।

वि.सं. २०४८ मा प्रथम पटक प्रकाशित उषा शेरचनको प्रस्तुत कवितासङ्ग्रहभित्र जम्मा त्रिचालिस ओटा फुटकर कविताहरूमध्ये कतिपय कवितामा सामान्य नारीवादी चिन्तन पाइन्छ भने केही कविताहरूमा आमूल नारीवादी चेतना आएको देखिन्छ । तीमध्ये 'निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला होइन यो', 'टिठलाग्दो आरुबखडाको रुख र सपना', 'आफ्नै विम्ब प्रतिविम्बहरू', 'सन्त्रस्त मनःस्थिति', 'आहत मन : विश्वस्थिति', 'जवाफको चाहना गिद्धे आँखाहरूसँग', 'एक टुक्रा धरतीबाट वञ्चित : हाम्रा शरणार्थी मन', 'फुल लागेको कोपिलाप्रति', 'शायद एउटा अस्वीकृत : शायद एउटा गीत', 'म क्लियोपेट्रा : सृष्टिको एउटा सुन्दर भूल', 'अब त बेसीमाना भइदिन्छु', 'बन्द मुट्टीभित्रका : कैदी मन' आदि शीर्षक रहेका कविताहरूमा नारीमाथि हुने गरेका विविध प्रकृतिका दमनशोषण गर्ने विकृति र हिंसाको विरोध गरिएको छ ।

### नजन्मेका आस्थाहरू कवितासङ्ग्रहका कविताहरूमा प्रतिरोधी चेतना

कवि शेरचनका कविताहरूमा नारी उन्मुक्तिको चाहना र कामनाहरूलाई विषयवस्तु बनाई सचेत रूपमा प्रतिरोधी आवाज उठाइएको छ । कवितामार्फत पितृसत्ताका आधारमा नारीमाथि हुने गरेका हिंसालाई मुख्य पृष्ठभूमि बनाएर त्यसका विरुद्धमा चुनौतीपूर्ण विद्रोह गर्न समग्र नारी जातिलाई नै यसरी आह्वान गरिएको छ :

प्रतिशोधका नालबाट  
बेहिसाब छुटेका गोलीद्वारा  
ती छाती पनि छेडिन सक्छन्  
प्रतिशोधको राँकोबाट

बेहिसाब सल्केका आँखाद्वारा  
ती मुटु पनि डामिन सक्छन् ।  
निहत्थामाथि आक्रमण गरेर  
व्यर्थै, पुरुषार्थिताको

उदाहरण दिन नखोज । (का - पुरुषसंग, पृ. ४६)

कवितांशमा नारीको निरपेक्ष मुक्तिका पक्षमा उभिएर आमूल नारीवादी आन्दोलनलाई सहयोग गरेको देखिन्छ । यसमा अभिव्यक्ति प्रतिरोधी धारणा समग्र शोषित-उत्पीडित नारीहरूको मुक्तिसंग जोडिएको छ । समाजका हरेक किसिमका हिंसाको अन्त्य हुनुपर्छ भन्ने समाजवादी मान्यता हो तर समाजवाद नै आए पनि नारीमाथि हुने लैङ्गिक शोषण, दमन कतै पनि अन्त्य हुने देखिँदैन । विविध विकृतिग्रस्त नेपालमा न त समाजवाद आउँछ, न त मौन बस्ने उत्पीडित वर्गले मुक्ति पाउँछन् । तसर्थ नारीहरूमाथि घरबाहिर तथा परिवारभित्रैबाट पनि विभिन्न किसिमका हिंसा, यौनजन्य हिंसा र दमन गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गइरहेको वर्तमान परिवेशमा आफ्नो घरभित्र पनि शरणार्थी जसरी बाँच्न विवश रहेको कुरा कवि शेरचनका कवितामार्फत यसरी आएको छ :

एउटा बर्बरताको उत्कृष्ट नमुनाबाट

एउटा पाशविकताको खुल्ला प्रदर्शनबाट

पराजयको नीलकाँडामाथि

टेक्दै भाग्नु पर्ने हाम्रा

शरणार्थी मनहरू । (टुक्रा धरतीबाट बञ्चित : हाम्रा शरणार्थी मन, पृ. २५)

छोरीले पनि अंश पाउने कानुन बने तापनि नेपाली समाजमा गरिब, सर्वहारा वर्गका छोरीहरू दाइजो र अंश दिन नसकेकै कारण अपहेलनामा पर्ने स्थिति छ एकातिर भने अर्कातिर अंश कमै दिने तर दाइजो प्रथा चाहिँ बढाबढमा मौलाएको वर्तमान परिवेशमा नारीहरू लोग्नेका घरमा जति सम्पत्ति लगे पनि आफ्नो इच्छाअनुसार कतै डुल्ल वा काम गर्न पनि नपाउने हुँदा शरणार्थी जसरी नै बाँच्नुपर्ने तितो यथार्थ अभै छ । यसका लागि सशक्त रूपमा नारीवादी आन्दोलन गर्ने पर्छ भन्ने सन्देश प्रस्तुत कवितांशमा दिइएको छ । अबका हरेक नारीले उत्पीडनका विरुद्धमा प्रतिरोधी आवाज उठाउने पर्छ । अब पनि चुप लागेर बस्नु हुँदैन अग्रगामी कदम चाल्ने पर्छ । निश्चिन्त भएर बाँच्ने अवस्था सिर्जना भएकै छैन । नारीमाथि हुने गरेका डरलाग्दा हत्या, हिंसा र बलात्कारका घटनाहरू आज पनि चरणबद्ध रूपहरू घटिरहेका छन् । यस्तो बेलामा मौन बस्यौं भने नारी अस्मिता र अस्तित्वमाथि नै धावा बोल्ने हिंस्रकहरूले उन्मुक्ति पाउँछन् । समाजमा अभै नारीहरूलाई कठपुतली जसरी खेलाईखेलाई तिनको अस्मिता र अस्तित्व समाप्त पार्न तुच्छ हर्कत कायम छ । यस्ता विविध प्रकृतिका हिंसाहरूको प्रतिरोध गर्न सबै नारीहरू एकजुट हुने पर्छ भन्ने कुरा यी कविताहरूमार्फत स्पष्ट पारिएको छ । कवितामा नारी उन्मुक्तिको चाहना यसरी आएको छ :

म पनि उड्न चाहन्छु, अब खुला आकाशमा

आफ्नै स्वतन्त्र अस्तित्व बोकेर

म पनि हिड्न चाहन्छु, अब चौडा सडककमा

आफ्नै स्वतन्त्र लक्ष्य लिएर ।

बाँच्न सक्दिन अब एक निनमेष पनि

बन्दनै बन्दनभित्र

बस्न सक्दिन अब एक निनमेष पनि

परिधि परिधिभित्र । (शायद एउटा अस्वीकृति : शायद एउटा गीत, पृ. ५०)

कवितामा मार्क्सवादी नारीवादी दृष्टिकोणभन्दा पनि आमूल नारीवादी चिन्तन आएको छ । नेपाली समाजमा विद्यमान धर्म, संस्कार, मूल्य, मान्यता सबै नारी जातिलाई नै परिवन्दमा पार्ने तथा उत्पीडित बनाउने खालका पितृसत्ताका पक्षपाती छन् । यी सबै संयन्त्रको समुल नष्ट नभएसम्म नारीहरूले उन्मुक्ति पाउँदैनन् । नारीहरू घरभित्रै तथा बाहिर जता पनि लैङ्गिक विभेदमा परेका छन् । त्यसका प्रमुख कारणहरूमध्ये एउटा नारी र पुरुषविचको वैवाहिक सम्बन्ध हो भन्दै कविले विपरीत लिङ्गका विचमा हुने वैवाहिक सम्बन्धलाई पूरै निषेध गर्ने दृष्टिकोणसमेत अगाडि सारेको देखिन्छ । यस्तै आक्रोशयुक्त अवधारणाहरू प्रस्तुत गरिएको अभिव्यक्ति उनका कवितांशमा यसरी आएका छन् :

नछ्याप ती घिनलाग्दा  
रगतका फाल्सा फाल्साहरूले  
पवित्र सिउँदोलाई बिटुलो पार्दै  
ती रगतका थोपा थोपाहरूमा  
जीवनको वरदान छैन

मात्र अभिशाप पोलिएको छ । (निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला होइन यो, पृ. ३)

यसरी समग्र नारी जगत्लाई नै व्युँझाउने गरी कवि शेरचनका आक्रोशपूर्ण अभिव्यक्तिहरू स्वाभाविक रूपमा कवितामार्फत आएका छन् । नारीलाई सिन्दुरे टोकाले लाहछाप लगाएर आफ्नो निजी सम्पत्तिजसरी घरमा भित्र्याउने अनि आफ्ना स्वार्थ पूरा गर्ने दासीको जस्तो व्यवहार गर्ने तथा कामवासना पूर्तिको साधन बनाउने पुरुषलाई घृणा गर्दै कविले नारीहरूलाई आफ्नो अस्मिता जोगाउन अब सचेत हुनै पर्ने चेतावनी दिएकी छन् । नारी हिंसाका कुरा गर्दा पितृसत्ताका आडमा निर्माण भएका धर्म, संस्कारका विविध संयन्त्रहरू नै प्रमुख कारण देखिन्छन् । आमूल नारीवादीहरूका अनुसार पितृसत्ता भनेको पुरुष र पुरुष प्रभुत्वबाट जन्माइएका सङ्गठनहरूले नारीहरूका विरुद्धमा चिन्ता गर्ने एउटा संस्था हो (त्रिपाठी, सन् २०१२, पृ. ९५) । उनीहरूको चिन्ता नारीहरूलाई कसरी आफ्नो नियन्त्रणमा राखेर स्वार्थअनुकूल उपयोग गर्ने भन्नेमा नै केन्द्रित हुन्छ ।

### नजन्मेका आस्थाहरू कवितासङ्ग्रहका कविताहरूमा नारी पहिचानको मुद्दा

बिहे गरी दिएपछि नारीले दाइजोको लावा-लस्करसँगै लोग्नेको घरमा गएर इमानदार नोकरले जसरी त्यस घरका सबैलाई मालिकलाई भैं सेवा गर्नुपर्ने, घरका सबैलाई खुवाएपछि बाँकी रहेको खानुपर्ने, त्यो घरका मान्छेले गर्न नरुचाएका सरसफाइका कामहरू पनि बिहान सबैदेखि उठेर गर्नुपर्ने अनौठो परम्परा नेपाली समाजमा विद्यमान छ । विवाहित नारीले आफ्ना सबै इच्छा, रहर, आवश्यकताहरूलाई दबाएर, लोग्नेका घरपरिवारका सबै सदस्यहरूबाट घेरिएर एउटा शरणार्थीजस्तो जीवन बिताउनुपर्छ । आफ्ना सबै मौलिक स्वभावहरू वा आफ्नो पहिचान नै गुमाएर लोग्नेको निर्देशनअनुसार चलनुपर्छ । यति हुँदाहुँदै पनि कैयौं नारीहरूले दाइजोका निहुँमा वा राम्ररी काम नगरेको निहुँमा वा लोग्ने र घरपरिवारका सबै सदस्यहरूलाई समान चाकडी र सम्मान नगरेका निहुँ जुनसुकै बेला पनि हिंसा गर्नसक्ने परिवेशमा विवाहित नारीहरू तड्पिएर बाँचिरहेका हुन्छन् । यही सन्दर्भलाई कवितामा यसरी अभिव्यक्त गरिएको छ :

हामी आफ्नै घर भत्काई भत्काई  
अरूको घर बनाइरहेका हुन्छौं  
हामी आफ्नै मुटु रित्याई रित्याई  
अरूका मुटु भरिरहेका हुन्छौं



हामी आफ्नै जीवन बिगारी बिगारी  
अरूको जीवन सम्हालिरहेका हुन्छौं

तर,

हाम्रो उपलब्धिको पुरस्कारमा

मात्र तिरस्कार पाइरहेछौं

हाम्रो बलिदानको उपहारमा

मात्र अभिशाप सहिरहेछौं । (जवाफको चाहना : गिद्धे आँखाहरूसँग, पृ. ३५)

नारीहरूका लागि लोम्नेको घरका सबै सदस्यलाई रिभाएर बाँच्नुपर्ने नै पहिलो सर्त हुन्छ । यो पूरा नहुँदा कति सजिलै हत्या, हिंसा गर्ने वा मर्न दुरुत्साहन गर्ने गरेका र आत्तिएर आत्महत्या गरेका घटनाहरू घटिरहेका छन् । यस्ता घटनाहरूले पनि पितृसत्ताको आडमा अहङ्कारी बनेका पुरुषहरूको चेत नखुलेपछि त्यस्ता पुरुषहरूको बहिष्कार गर्नुपर्छ भन्ने चिन्तनबाट आमूल नारीवादी धारको विकास भएको देखिन्छ । सत्ता साभेदार पुरुषहरूले आफ्नो एकल वर्चस्व सत्तासम्म एकछत्र कायम गरेका छन् र नारीहरूले बराबर हक, अधिकार खोज्दा उनीहरूकै अधिकार खोसेजस्तो गरेर अङ्कलेर उनीहरूकै निगाहमा दिने प्रवृत्ति यथावत् छ । पितृसत्तात्मक समाजमा हुने आर्थिक, वैचारिक, कानुनी, राजनीतिक, सामाजिक सबै गतिविधिहरूले पुरुषलाई नै बलियो बनाएको छ । नारीहरूलाई आफ्नो पहिचान र आत्मविश्वास जगाउन नदिनका निम्ति पनि पितृसत्ताले अनेकन प्रञ्चहरूको संयन्त्र रचना गरेको हुन्छ (पौडेल, २०५९, पृ. ६३) । यसैले कवि उषा शेरचनका कतिपय कवितामा नारीहरूलाई दासीका रूपमा स्वार्थअनुकूल प्रयोग गर्न निर्माण गरिएका यस्ता पितृसत्तात्मक संयन्त्रहरूको खरो विरोध गरिएको छ । पुरुषनिर्मित त्यस्ता भ्रमजालमा कहिल्यै नफस्न आह्वान गरिएको छ । सबै नारीहरूलाई सचेत बनाउँदै पुरुषका फटाहा प्रवृत्तिप्रति आक्रोशपूर्ण अभिव्यक्ति प्रस्तुत कवितांशमा यसरी आएको छ :

आफैलाई रित्याएर

हाँस्ने बेला होइन यो

आफ्नै छातीमा भाला रोपेर

बाँच्ने बेला होइन यो

भत्काइदेऊ तासका घरहरू

फुटाइदेऊ सिसाका महलहरू

मन्त्रमुग्ध भई नहेर्नु बेश

यी चटकीहरूका चटके खेलहरू । (निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला होइन यो, पृ. ३)

नारीहरूलाई नै शोषण र दमन गर्न निर्माण गरिएका यौन खरिद-बिक्री गर्ने मसानघाटजस्ता वेश्यालय चलाइएका महलहरू नभत्काएसम्म नारीहरूले उन्मुक्ति पाउने स्थिति देखिँदैन । नारीशोषण र दमन गर्न पुरुषहरूले निर्माण गरेका संस्कारका संयन्त्रहरू पनि कतिपय नारीहरूले आफैँ आफ्नै हितका लागि महत्वपूर्ण संस्कार जसरी लिइसकेका छन् । कतिपयले त्यस्ता संस्कारहरूलाई पारिवारिक तथा सामाजिक बहिष्करणमा परिने वा घर, समाज भँडुवाको आरोप लाग्ने त्रासले बुझेर पनि नबुझे जसरी स्वीकार गर्न विवश बनेका छन् । आर्थिक, सामाजिक रूपमा नारीहरूको मनोबल गिराएर तथा नारीहरूलाई विभिन्न प्रलोभन देखाएर पनि विभिन्न विभेद र हिंसा गर्ने प्रवृत्ति बढिरहेको हुँदा यस्ता नौटङ्की जानेका पुरुषहरूलाई विश्वास नगरेकै जाती भन्ने आक्रोशपूर्ण अभिव्यक्ति कवितामा यसरी आएको छ :

बिन्ती छ, मलाई अब जान देऊ

अर्कै संसारको खोजमा

बिन्ती छ, अब टेक्न देऊ

अर्के संसारको पेटिमा । (मुक्तिको खोजीमा, पृ. ३२)

कवि शेरचनका यस कवितासङ्ग्रहमा रहेका धेरैजसो कविताहरूले आमूल नारीवादी आन्दोलनलाई स्वीकार गर्दै सहज रूपमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । यस्तै अन्याय, दमन र शोषणका कारण नारीहरूले पुरुषबाट बिमुख भएर बाँच्नुपर्छ भन्ने सोच र चिन्तनलाई अगाडि बढाए भने सृष्टि नै बन्द हुने स्थिति देखिन्छ । कतिपय आमूल नारीवादीहरूले समलैङ्गिक विवाहको कुरालाई समेत अगाडि बढाएका छन् । नारीहरूमा यस्तो चिन्तन उत्पन्न हुनुमा पुरुषहरू नै दोषी देखिन्छन् । नारीमाथि गर्ने हत्या, हिंसा र तुच्छ हर्कतहरू नै यसका कारक हुन् । पितृसत्ताका आडमा पुरुषहरूले नारीहरूमाथि यस्तै विभेद र हिंसाहरू थोपार्ने जाने हो भने कुनै दिन नारी र पुरुषबिचको सहकार्य नै बन्द हुने स्थिति देखिन्छ । वर्तमान परिवेशले जन्माएको आमूल नारीवादी धार यही बाटोमा अग्रसर भएको पनि देखिन्छ । तर कतिपय अहङ्कारी पुरुषहरूले त्यस पाटोतिर फर्केर हेर्नसक्ने र सोचन सक्ने क्षमता नै गुमाइसकेको देखिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत कवितांशमा नारी हकहितका पक्षमा वकालत गरेर पितृसत्ताका विरुद्धमा एकताबद्ध भएर सबै नारीहरू लाग्न आह्वान गर्दै पुरुषहरूलाई खुला चुनौती दिइएको छ । उनका धेरैजसो कवितामा नारी मूल्य र अस्तित्वलाई विशेष महत्त्व दिनुपर्ने भाव प्रस्तुत गरिएको छ । उनले नेपाली समाजमा पुरुष अधीनस्थ नारीहरूले भोग्ने उत्पीडनहरूलाई सचेतनाका साथ अध्ययन गरी नाबालिका चेलीहरूलाई पनि गिद्धेदृष्टिले हेर्ने पुरुष वर्गलाई खबरदारी गर्दै तिनले गर्ने तुच्छ हर्कतको खरो विरोध काव्यात्मक अभिव्यक्तिमार्फत यसरी गरेकी छन् :

ओ युद्धका पिपासुहरू !

ओ आफ्नै कुलनाशीहरू !

नकुल्च त्यो भर्खरै

फुल्ल लागेको कोपिलालाई

तिमीहरूलाई सराप लाग्नेछ

तिमीहरूको पौरुषमा

कहिल्यै नमेटिने दाग लाग्नेछ । (फुल्ल लागेको कोपिलाप्रति, पृ. ३९)

हाम्रो समाजमा पुरुषहरूलाई प्रभुत्वशाली वर्गका रूपमा राखी नारीहरूलाई दोस्रो दर्जाका पात्रका रूपमा हेर्ने दृष्टिकोणको विकास गर्नमा भ्रामक धर्म-संस्कारले पनि सहयोग गरेका छन् । कुरूप तथा पक्षपाती यस्ता धर्म, संस्कार र परम्पराहरूले पनि पुरुष वर्गकै सर्वोच्चतालाई मलजल गरेका छन् । त्यसैले पुरुष सर्वोच्चता र नारी अधीनस्थ अध्ययन गर्ने क्रममा ऐतिहासिक, भौतिकवादी र मनोविश्लेषणात्मक गरी तीन ओटा प्रविधिहरूमध्ये आमूल नारीवादीहरू सन्दर्भअनुसार मिलाएर कहिले कुन र कहिले कुन गरी आवश्यकताअनुसार तीन ओटै प्रविधिहरूको प्रयोग गर्दछन् (त्रिपाठी, २०१२, पृ. ९५) । सत्ता र शक्तिका आडमा नारीहरूलाई रखेलका रूपमा उपयोग गर्ने कृष्ण, इन्द्र, विष्णु आदिलाई उद्धारकर्ता ईश्वरका रूपमा पूजा गर्ने हाम्रो समाजका नारीवर्गमा शिक्षा र चेतनाको अभावका कारण पनि हिंस्रकले सजिलै उन्मुक्ति पाउने तथा उत्पीडित थप पीडामा पर्ने गरेका धेरै उदाहरणहरू पाइन्छन् ।

अबका नारीहरू अझै सचेत हुनुपर्छ । सत्यतथ्य कुरा बुझेर बोल्न सक्नुपर्छ । पुरुषहरूका खेलौना भएर बाँच्नु, नाच्नु, हाँस्नुको अर्थ हुँदैन । आफ्ना रहर, चाहहरूलाई दबाएर बजारमा खरिद-बिक्री हुनुहुँदैन । अब आफैँ सचेत भएर आफ्नो अस्मिता र अस्तित्व जोगाउनुपर्छ । आफ्ना मौलिक हक र अधिकारहरूको खोजी आफैँ गर्नुपर्छ भन्ने कविको अवधारणा प्रस्तुत कवितांशमा यसरी आएको छ :

उडाउनु छैन आफ्नै उपहास  
 कफीको तातो भोलमा  
 उडाउनु छैन आफ्नै अट्टाहास  
 रक्सीको न्यानो मातमा  
 प्रत्येक दिन आफैलाई  
 खुला बजारमा बिकाउँदै  
 उन्मुक्त भएर हास्ने बेला हैन यो  
 प्रत्येक साँझ  
 भरी सभामा लुटाउँदै

निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला हैन । (निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला होइन यो, पृ. ३)

यहाँ कविले आफ्नै अमूल्य जीवनलाई कामवासनाका डरलाग्दा भुमरीमा धकेलेर बाँच्नुको अर्थ छैन भन्ने सन्देश दिएकी छन् । अब नारी भएर स्वाभिमानपूर्वक बाँच्ने हैसियत बनाउन पनि नारीहरूलाई फसाउने भ्रमपूर्ण पितृसत्ताका संयन्त्रहरूको विरोधमा उत्रिएर प्रतिकार गर्न आह्वान गरेकी छन् । उनले आदिकालदेखि नारीहरूलाई कपटपूर्ण तरिकाबाट अपहरण गर्ने तथा बलात्कार गर्ने बलात्कारीहरूलाई देवत्वकरण गर्ने गरिएका प्रसङ्गहरू उद्घाटन गर्दै त्यस्ता पुराणहरूको पुनःव्याख्या गर्नुपर्ने भाव प्रस्तुत गरेकी छन् । वृन्दालाई लुट्ने विष्णु तथा सीतालाई अपहरण गर्ने रावणमा कुनै भिन्नता छैन । यी दुवै पितृसत्ताका आडमा यौनपिपासु पुरुषहरूले नारीका इज्जत लुटेका पौराणिक परिघटना हुन् । त्यसैले नारीहरूले के बुझ्नुपर्दछ भने अन्ततः नारीहरूको हीनताको स्रोत नै यही शोषणयुक्त पितृसत्तात्मक राज्यसत्ता नै हो (यमी र भट्टराई, २०६३, पृ. ४७) । यही सत्ताले पुरुष वर्गले गरेका यस्ता तुच्छ हर्कतलाई पनि महान् बनाएर व्यक्त गरी धर्मका नाममा महापुराण बनाएका हुन् । नारीहरू सबैलाई धर्मान्ध बनाएर यही पुराण सुन्न लालायित गराइन्छ । यो रहस्य नारीहरूले बुझ्नु जरुरी छ । नारीहरूलाई आँधा बनाउने यस्ता सबै संयन्त्रहरू सबैभन्दा पहिला भत्काउनुपर्ने तीव्र आक्रोशपूर्ण अभिव्यक्ति कवि शेरचनका कवितामा आएका छन् । नारीहरूलाई अन्याय र शोषण गर्ने यस्ता धार्मिक घटनाहरूलाई पनि ख्याल गरेर वर्तमान नारीहरू निकै सचेत बन्नुपर्ने सन्देश कविताहरूमाफत दिइएको छ । कुनै पनि नारीले आफ्नै यौवनको उपहास गर्नु हुँदैन । विलासी पुरुषका रक्सीको मातमा बिक्नु हुँदैन भन्ने सन्देश यी कवितामा दिइएको छ । अबका नारीहरू पुरुषको भोक, प्यास मेटाउने कठपुतली बन्नु हुँदैन भन्दै कविले पुरुषहरूले निर्माण गरेका जाली संयन्त्रहरूमा कुनै पनि नारीहरू फस्न नहुने सन्देश दिएकी छन् । पुरुष वर्गमा अझै पनि जडगली स्वभाव रहेको कुरा सङ्केत गरिएको छ । धर्म-संस्कृति, नैतिकता, अनुशासन तथा कानूनले मान्छेलाई मान्छे बनाउन खोज्दा पनि मान्छेभित्रको दानवीय प्रवृत्ति घरिघरि जन्मन्छ र हिंसा गर्न तयार हुन्छ । यदि मान्छेलाई छाडा छोड्ने हो भने यही मान्छे दानव बनेर पशुभन्दा तुच्छ, घृणित हर्कत देखाउन थाल्छ । यस्तो हर्कत देखाउनेमा नारीहरूभन्दा पुरुषहरू नै अगाडि बढेका छन् । दुष्ट पुरुषले आफूलाई नियन्त्रणमा नराख्दा दिनानुदिन नाबालिकाहरूसमेत हिंसा, हत्याको फन्दामा परेका छन् । नारीहरूलाई मान्छेका रूपमा पनि नगनी आफ्नो हैसियतअनुसार उपयोग गर्ने साधनका रूपमा व्यवहार गरिरहेका छन् भन्ने निष्कर्ष निकाल्दै कवि शेरचनले यस्ता दुष्ट प्रवृत्तिका विरुद्धमा एकताबद्ध भई विद्रोह गर्नुपर्ने सन्देश आफ्ना कवितामाफत दिएकी छन् । उनले मानव भएर मानवताहीन तुच्छ हर्कत देखाउने जोकोहीलाई पनि नछाड्ने अडान लिएकी छिन् । उनका यस्ता सबै काव्यिक अभिव्यक्ति आमूल नारीवादी मूल्यमान्यताहरूसँग मिल्दाजुल्दा देखिन्छन् । उनका कविताहरूले समग्र नारीहरूलाई ब्युँझाउँदै नारीवादी आन्दोलनमा संलग्न हुन प्रेरणा दिएका छन् ।

## निष्कर्ष

कवि उषा शेरचन सार्थक नारीसत्ताको अपेक्षा राख्ने कवि हुन्। नारी अस्मिता र अस्तित्वरक्षामा सतर्क र सचेत रूपमा निर्भिक भएर लाग्नुपर्ने तर्क गर्दै कलम चलाउने हस्ती हुन्। नेपाली समाजमा नारीहरूलाई अन्याय र हिंसाको भुमरीमा धकेलेर पितृसत्ताका आडमा राज गर्नेहरूका विरुद्धमा चुनौती दिनुपर्छ भन्ने अवधारणा उनका कविताहरूमा फर्त आएका छन्। उनले *नजन्मेका आस्थाहरू* कवितासङ्ग्रहमा रहेका कविताहरूमा फर्त नेपाली समाजमा हुने गरेका बेथिति र विभेदपूर्ण संस्कृतिका विरुद्धमा चुनौती दिँदै उनले समग्र नारी जगत्लाई व्युँझाउने गरी आफ्नो अस्मिता र अस्तित्वको खोजी गर्न आह्वान गरेकी छन्। उनले आफ्ना कविताहरूमा फर्त सार्थक नारी विद्रोहका लागि सबै नारीहरूलाई एकताबद्ध भएर लाग्नुपर्ने सन्देश दिएकी छन्। कवि शेरचनका कविताहरूले नारीवादी धारालाई सहयोग गरेका छन्। अभावमा बाँच्न सकिन्छ तर पितृसत्ताको दबावमा बाँच्न सकिँदैन भन्ने मान्यताका साथ यो धार अगाडि बढेको छ।

उदार नारीवाद र मार्क्सवादी नारीवादी आन्दोलनबाट नारीहरूको जिउ, धन र इज्जतको सुरक्षा नहुने देखेपछि उदय भएको आमूल नारीवाद हो। यसले नारीहरूको हक, हित र अधिकारका पक्षमा कसैसँग पनि सम्झौता नगर्ने अडान लिएको छ। यस्तै अडानयुक्त अभिव्यक्तिहरू प्रस्तुत सङ्ग्रहका कवितामा आएका छन्। यी कविताहरूमा फर्त पितृसत्ताका आडमा पुरुषले गर्ने विभिन्न प्रकारका हिंसा, हत्या, र अन्यायहरूका विरुद्धमा आवाज उठाएइको छ। त्यसै गरी यी कवितामा नारीहरूका पक्षमा बोले भन्दैमा कुनै पनि पुरुषलाई विश्वास गर्नु हुँदैन भन्ने अडान लिएइको छ। 'निश्चिन्त भएर बाँच्ने बेला होइन यो' शीर्षकको कवितामा यस्तै विशेष आग्रहका साथ आमूल नारीवादी चेतना सशक्त रहेको छ। प्रस्तुत कवितामा पितृसत्ताको जाँतोमा च्यापिएका नारीहरूको उद्धारका निम्ति सशक्त रूपमा आवाज उठाइएको छ। पुरुषहरूलाई विश्वास गर्ने आधार गुमिसकेको छ भन्दै कुनै पनि पुरुषका नौटङ्कीहरूमा मख्ख भएर नबस्न र नफस्न सबै नारीहरूलाई आह्वान गरिएको छ। यसमा विभिन्न प्रपञ्चमा फसाएर नारीहरूमाथि अन्याय, अत्याचार, शोषण, दमन गर्ने पुरुषहरूका विरुद्धमा एकताबद्ध भई प्रतिरोधी आन्दोलन गर्न आह्वान गरिएको छ। कवितामा कुनै पनि नारी निश्चिन्त भएर बाँच्नसक्ने वा हाँस्नसक्ने वातावरण अभै बनेको छैन भन्दै एकताबद्ध प्रतिरोधबाट मात्र निश्चिन्त भएर बाँच्ने आधार तथा परिवेश निर्माण हुनसक्ने सन्देश दिइएको छ। पुरुषहरूले बिहेका नाममा सिन्दूरको लाहछाप लगाएर आफ्नो काबुमा राखी घरभित्र सीमित गरेर आफ्नो स्वार्थअनुकूल दलन गर्ने प्रवृत्ति यथावत् रहेसम्म विद्रोह तथा प्रतिकारमा लाग्न आह्वान गरिएको छ। अरूको खुसीमा आफ्ना खुसी, चाह र मौलिकपनको हत्या गरेर, अन्याय सहेर बसेका कारण आजसम्म नारीहरू निरीह बनेका हुन् भन्ने बेजोड तर्क कविताहरूमा फर्त प्रस्तुत गरिएको छ। पितृसत्ता र हिन्दु धर्मका आडमा विविध भ्रमजालपूर्ण नाटकहरू निर्माण गरेर नारीहरूलाई सधैं दलनमा पारिरेहेका हुँदा अभै पनि नारीहरूले उन्मुक्तिको सास फेर्न पाएका छैनन् भन्ने सन्देश कवितामा दिएको छ। सबैले आफ्ना हरेक प्रकारका आवेग, संवेगहरूलाई नियन्त्रणमा राख्न सक्नुपर्छ नत्र कानुनबमोजिम सजायको भागीदार बन्नै पर्छ। यही कुरालाई दुष्ट पुरुषले नबुझे भै गर्दा नारी वर्ग समस्यामा परेका हुन्। अबका नारीहरूलाई पारिवारिक तथा सामाजिक रूपमा समान हक, अधिकारको खाँचो छ। यो अधिकार जन्मसिद्ध पाउने कुरा हो। यो कसैको दयामायाले वा अरूको भाग काटेर वा खोसेर दिने वा पाइने कुरा होइन। यही कुरा सबै नारी वर्गले बुझ्नुपर्छ र सचेत भएर सबै प्रकारका हिंसाविरुद्ध प्रतिरोध तथा प्रतिकार अभियान चलाउनुपर्छ; समान अवसर, सुरक्षा र स्वतन्त्रताको खोजी गर्नुपर्छ। पितृसत्तात्मक समाजमा नारीहरू नरकै मूल्य र परिधिभित्र रहन बाध्य देखिन्छन्। त्यसैले उनका कवितामा नारी अस्मिता र मूल्यलाई पुरुषसत्ताको कुसंस्कृतिले

कुल्लिएका कारण त्यसका विरुद्ध लाग्न र अर्धसामन्ती पुँजीवादी समाजको परिधि नाघेर अगाडि बढ्न आह्वान गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनका आधारमा प्रायः नारीहरू पछ्याडि पर्नुमा पितृसत्तात्मक हैकमवादी तथा पुरुषवादी समाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक कुसंस्कार नै दोषी रहेको निष्कर्ष निस्किएको छ ।

### सन्दर्भ सामग्रीसूची

- एटम, नेत्र (साउन-पुस, २०७७). मोदिआइन उपन्यासमा पर्यावरणीय नारीवाद. *प्रज्ञा* २ (१२०). काठमाडौँ : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- त्रिपाठी, सुधा (२०६७). *नारीवादको कठघरामा नेपाली साहित्य*. ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
- त्रिपाठी, सुधा (सन् २०१२). *नारीवादी सौन्दर्य चिन्तन*. काठमाडौँ : भृकुटी एकेडेमिक पब्लिकेसन ।
- पौडेल, तुलसीराम (२०५९). *लैङ्गिक अध्ययनको रूपरेखा* (दोस्रो संस्करण). काठमाडौँ : निमा पुस्तक प्रकाशन ।
- बराल, ऋषिराज (२०५२). *मार्क्सवाद र उत्तरआधुनिकतावाद*. विराटनगर : सविता बराल ।
- भण्डारी, पारसमणि र माधवप्रसाद पौडेल (२०६७). *नेपाली कविता र काव्य*. काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- यमी, हिसिला र भट्टराई, बाबुराम (२०६३). *मार्क्सवाद र महिला मुक्ति* (दोस्रो संस्करण). काठमाडौँ : टुलाइन पब्लिकेसन प्रा. लि. ।
- शेरचन, उषा (२०४८). *नजन्मेका आस्थाहरू*. काठमाडौँ : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।